

Primljen 27. 06. 2005.
Prihvaćen 09. 07. 2005.

10. HRVATSKI FILOLOŠKI SKUP U OPATIJI, 22.-25. LIPNJA 2005.

Janina Švambaryté-Valužienė i Neda Pintarić ***

Dijalektološki Centar, Sveučilište u Šiauliaiu, Litva, Filozofski fakultet, Zagreb

23. lipnja 2005. prof. dr. sc. Milan Nosić otvorio je 10. hrvatski filološki skup riječkoga HFD-a u Opatiji. Bio je to međunarodni slavistički simpozij na kojemu su osim hrvatskih sudjelovali lingvisti i literaturolozi iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Češke, Italije, Litve, Slovačke i Ukrajine.

Uvodničarsko predavanje održao je **Oldřich Uličny** iz Praga koji je upozorio na probleme globalizacije u slavenskim jezicima. Zatim mu se pridružio **Dragutin Horvat** iz Zagreba s napomenama o hrvatskome književnom životu u ozračju globalizacije. Apelirao je na hrvatske prevoditelje da pomno prevode tekstove hrvatskoga kulturnog nasljeđa kako bi se očuvale posebnosti hrvatskoga jezika. **Janina Švambaryté-Valužienė** iz litavskoga grada Šiauliaia prikazala je dijalektalnu situaciju suvremene slobodne Litve u kojoj su se dijalektalni rječnici pojavili tek krajem 20. stoljeća (prvi je izišao 1976. godine) jer su Sovjeti davali prednost ruskome jeziku i opis litavskih dijalekata ostavljali su postrani.

Nakon ovih zanimljivih referata jezična i književna sekcija nastavile su rad odvojeno.

Iako je i književna sekcija imala niz referata iz kulturologije koje smo poželjeli poslušati, opredijelili smo se za jezičnu sekciju, kako bismo ju prikazali u cjelini.

Martin Michata iz Bratislave govorio je o utjecaju proširivanja Europske Unije na leksik slovačkoga i hrvatskoga jezika te je usporedbom europskih dokumenata u prijevodima uočio da se u hrvatskome prijevodu rabi više prevedenica, a u slovačkome ostaju latinizmi i europeizmi (npr. slov. *bilaterálny* – hrv. *dvostran*; slov. *certifikát* – hrv. *potvrda*). U raspravi koja je uslijedila na kraju prvoga dana napomenuto je da se u hrvatskim novinama i svakodnevnome govoru često rabe i europeizirani oblici (*bilateralan*, *certifikat* itd.), ali je M. Michata primjere vadio iz prevedenih hrvatskih dokumenata Europske Unije, gdje su se prevoditelji potrudili staviti kroatizme.

Hana Jirásková iz Praga osvrnula se na povjesni aspekt učenja hrvatskoga jezika u Češkoj od 19. stoljeća do danas te je između ostalih spomenula Jana Kolaru koji je vodio računa o slavenskoj uzajamnosti, bratstvu i sporazumijevanju pomoću izdavanja gramatika i antologija, kako bi se zbližili češki i hrvatski narod u doba Preporoda. U 20. st. počinju se primjenjivati nove metode u učenju hrvatskoga kao stranoga jezika. Autorica zaključuje da je kontrastivna metoda bolja u početnome učenju hrvatskoga za Čehe, a komunikativna metoda dobra je kasnije za vježbanje jer motivira studente na učenje raznim suvremenim temama.

* Janina Švambaryté-Valužienė, Dijalektološki Centar, Sveučilište u Šiauliaiu, Litva, janinasvambaryte@takas.lt

** Neda Pintarić, Filozofski fakultet, Zagreb, pintaric@ffzg.hr, pintaric@wp.pl

Karel Jiráček, također iz Praga, opisivao je praški korpus od 25 jezika (među kojima su češki i hrvatski) koji mu služi u radu na češko-hrvatskome rječniku. Sa sobom je donio gotov Frekvencijski rječnik češkoga jezika koji je poklonio riječkome Filozofskom fakultetu.

Milenko Popović i Rajisa Trostinska iz Zagreba prezentirali su sličnosti i razlike u fonetici, tvorbi i morfologiji hrvatskoga, ruskoga i ukrajinskoga jezika. Posebno su istaknuli razliku između vokala i konzonanata triju jezika te između povratnih glagola. Dok je u ruskim povratnim glagolima zamjenica se nerazdvojni morfem koji dolazi uvijek na kraju glagola, u hrvatskome i ukrajinskome piše se odvojeno. U hrvatskome povratna zamjenica može stajati u prepoziciji i postpoziciji glavnoga glagola pa ju autori nazivaju „morfemom satelitom“. Slično je s partikulama za kondicional koje se u hrvatskome mogu naći ispred i iza glagola, a u ruskome su uvijek u postpoziciji. Partikule za kondicional pišu se odvojeno kao i hrvatski kratki oblik prezenta glagola *hjeti* (*ću*, *ćeš*, *će* ...) kojim se oblikuje futur glavnoga glagola. Autori predlažu da se ovakvi oblici zovu „morfemoidi“ jer, iako se pišu odvojeno i označuju pomoćni glagol, oni ipak vrše funkciju morfema.

Anita Hrnjak iz Zagreba predstavila je kognitivnom metodom frazeme s komponentom „srce“ u hrvatskom i ruskom jeziku te je izdvojila značenja srca kao sjedišta osjećaja i duhovne biti čovjeka. Među navedenim frazemima postoje oni s pozitivnim i plemenitim osjećajima kao i metafore i metonimije za bezosjećajnost, nemilosrdnost, okrutnost. Istaknute su i dvije suprotnosti: hrabrost i plašljivost (*biti lavljeg srca; imati zeče srce*).

Milan Nosić iz Rijeke proučavao je bohemizme u raznim rječnicima hrvatskoga jezika te u hrvatskim rječnicima stranih riječi (npr. Klaić, Anić). Pronašao je tako da je kopačka došla iz češkoga jezika u hrvatski športski rječnik jer *kopati* na češkome znači *udarati nogom, ritati*. Zatim je pronašao da niz naših složenica s korijenom *-pis* (zemljopis, pravopis) nisu tvorbeno hrvatske riječi jer se još kod Lj. Gaja pojavljuje oblik s korijenom *-pisanje* pa se tako govorilo: *pravopisanje*, a ne *pravopis*.

Poslije izloženih referata Žarko Muljačić je pokrenuo kraću raspravu o pitanju jezika posrednika kao zadnje prepoznatljive granice posuđenica iz različitih drugih jezika.

Od 17 do 19,30 bile su predstavljene najnovije knjige i časopisi. **Gordana Muzaferija** iz Sarajeva govorila je o postanku svoje knjige *Činiti za teatar* (koja je tiskana u Tešnju 2004.) te je nekoliko primjeraka poklonila zainteresiranim, a **Adriana Car-Mihet** iz Rijeke opisala je monografiju Gordane Muzaferije *Kazališne igre Mire Gavrana* (Zagreb 2005.). **Fedora Ferluga-Petronio** iz Trsta prikazala je pjesnički opus hrvatskoga pjesnika Nikole Šopa u knjizi *Kozmički svijet Nikole Šopa* (Rijeka 2005.) s prijevodima na slovenski (*Pesnički svet Nikole Šopa v slovenskem prostoru*, Trst 2005.) i talijanski jezik (*La poesia di Nikola Šop*, Venezia 2004.). **Aleksko Gluhak** iz Zagreba na privlačan je način govorio o hrvatskome prijevodu knjige pokojnoga lingvista Roberta Lawrencea Traska *Temeljni lingvistički pojmovi* u izdanju Školske knjige (Zagreb 2005.). **Karel Jirásek** iz Praga poklonio je Filozofskome fakultetu u Rijeci svoj Frekvencijski rječnik češkoga jezika. **Neda Pintarić** iz Zagreba pokazala je nove brojeve časopisa „Strani jezici“ čija je urednica od 2004. godine (to su brojevi: 1 – 2 i 3 – 4/2004. te 1/2005.) i pozvala nazočne lingviste na suradnju i pretplatu kojoj su se odmah odazvali lektori iz talijanskoga sveučilišta u Udinama. **Janina Švambaryté-Valužene** iz Litve donijela je zbornik sa znanstvenoga skupa u gradu

Šiauliaišto se održao 2003. pod naslovom „Povijesni tekstovi i regionalne kulture”. U tome zborniku, koji je izdan 2004. godine, nalaze se članci povjesničara, jezikoslovaca i teoretičara književnosti iz Litve, Latvije, Poljske, Bjelorusije, Finske i Hrvatske (posljednju je reprezentirala Neda Pintarić s Filozofskoga fakulteta iz Zagreba). J. Švambaryte-Valužene ostavila je primjerak ovoga zbornika Filozofskome fakultetu u Rijeci.

Drugi dan skupa jezikoslovci su nastavili s izlaganjem svojih referata. Prvi je na redu bio **Jevgenij Paščenko**, lektor ukrajinskoga jezika u Zagrebu, koji je opisao četiri etape boravka Jurja Križanića u Ukrajini. U stvaralaštvu Jurja Križanića razlikuju se hrvatski, ukrajinski, ruski i carski moskovski jezični dodiri od 1659. godine nadalje, pa ga J. Paščenko smatra prvim komparatistom u Ukrajini i prethodnikom hrvatske ukrajinistike.

Irena Mikulaco iz Pule prikupila je fonetske poteškoće i pogreške koje u učenju ruskoga jezika imaju govornici hrvatskoga jezika.

Francka Premk iz Ljubljane izdvojila je i komentirala filozofske nazive osobnosti u slovenskim protestantskim vjerskim tekstovima.

Branko Tošović iz Graza opisao je svoje viđenje vertikalnoga padežnog odnosa prijedloga i infinitiva koje su raniji lingvisti smatrali njemačkim utjecajem na hrvatski jezik pa ih sve hrvatske gramatike sustavno izbjegavaju. To su primjeri koje često rabimo u govoru: nešto je *za pisati, za nositi, za ubiti se, nešto nije za vjerovati*). Osim *monoprezicija* (prijedlog s jednim padežom), *biprezicija* (prijedlog s dva padeža), *poliprezicija* (prijedlog s više padeža), Tošović izdvaja još i *homoprezicije* (prijedlozi koji se podudaraju s drugim vrstama riječi: imenicom, veznikom, prilogom, glagolom, uzvikom i česticom).

Neda Pintarić klasificirala je pragmeme i frazopragmeme sa sastavnicom *Boga* u hrvatskome i poljskom jeziku te je 300-tinjak frazopragmema svela na 35 koncepata, a ove na 7 tematskih krugova (društvene etikete, ilokutivni akti ili diktativi, emotivi, modulanti, specifikativi, spacijski i temporali).

Rajka Glušica iz Nikšića govorila je o problemima ijekavske realizacije jata u crnogorskom književnom jeziku koji još nema regulirane pravopisne i pravogovorne norme, nego se vlada po pravopisu uređenom Novosadskim dogовором. Autorica daje neke prijedloge koji su u pravopisu umjetno određeni, a u govoru funkcioniraju drukčije pa bi ih trebalo promjeniti u novoj normi crnogorskoga jezika.

Alemko Gluhak iz Zagreba povezao je etnologiju, mitologiju i etimologiju izdvajajući neke elemente svadbenih običaja Hrvata, gdje sokol igra važnu ulogu onoga koji gleda s vrha visoka drveta na svate pa je stoga i svjedok toga važnoga događaja. Zato se etimološki *sokol* i *svjedok* izvode iz istoga korijena, organa vida, *oka*.

Goran Filip iz Pule proučavao je rodbinske nazive u gotovo izumrlom istroromanskom jeziku kojim govoriti još samo oko 200 ljudi iz Žajana u Istri.

Barbara Buršić-Giudici iz Pule prikupljala je „istrotsku toponimiju” iz arhiva, katastra i zemljopisnih karata te je izdvojila toponime polja i pašnjaka (kojih je najviše, oko 500), zatim toponime brda, šuma, uvala, procjepa, lučica, močvara te na kraju cesta, ulica i raskrižja. Toponimi prema autorici služe za snalaženje u prostoru, razlikovanje pojedinih građevina i pravne odnose (posjedovni toponimi).

Ljerka Hofman iz Udina vizualno je prikazala fonetske, morfološke i ortografske

pogrješke Talijana koji uče hrvatski jezik. Na sveučilištu u Udinama godišnje 30 studenata upisuje se na studij hrvatskoga jezika i književnosti. Do fonetskih problema dolazi stoga što Talijani imaju uži raspon frekvencije glasova od onoga u hrvatskome jeziku.

Žarko Muljačić iz Zagreba temeljito je prikazao na zemljopisnoj karti čak 17 regionalnih i manjinskih jezika u Španjolskoj i Portugalu.

Nakon rasprave, organizator Milan Nosić poveo je zainteresirane na izlet u Poreč, gdje se razgledavala Eufrazijeva bazilika i stari grad Poreč.

Treći dan skupa preostalo je šestero izlagača. **Branimir Crljenko** iz Rovinja prikazao je dijalektalnu sliku čakavskih govora istarskoga sjevera koji graniči sa Slovenijom i koji bi mogao pripomoći u pravednome razriješenju hrvatsko-slovenskoga problema. Autor je pokazao mnoge primjere koji su se smatrali utjecajem slovenskoga u čakavskome, ali se to može opovrgnuti dokazima da se isti sustavni elementi (npr. obezvučenje na kraju riječi) nalaze i na otoku Lastovu koje je najudaljenije od Slovenije i na kojem otočani nisu mogli imati kontakata sa slovenskim kajkavskim dijalektom, nego su to inherentna čakavska, dakle hrvatska obilježja. Na to je ukazao još B. de Courtenay koji je sredinom 19. stoljeća opisao čakavski dijalekt Ćićarije i ustvrdio da je to hrvatski (u ono vrijeme srpsko-hrvatski), a ne slovenski jezik. U Roču se očuvao najveći broj leksičkih slovenizama, ali se po strukturi govora vidi da se radi o čakavskome narječju. Isto tako cakavizam (npr. *cetrtek*, *bacva*, *cut* – četvrtak, bačva, čuti) nije mletački utjecaj. Za cakavizam je još S. Ivšić pisao da su to elementi iz predbalkanskoga razdoblja naših govora.

Brigita Bosnar-Valković iz Opatije govorila je o političkoj korektnosti u njemačkome jeziku. Autorica je ustvrdila da se anglosaksonska etiketa s pojačanom „srdačnošću“ uvukla u njemačku hladnu ispriku. Umjesto kratkih obavijesti kao npr. *danasmeslužimotoplajela*, koriste se mnogo dulje isprike, npr. *Ispričavamo se u ime europskogatimrestorana koji iztehničkihrazlogadanasnijeumogućnostiposlužitigostimatoplajela*. U dopisima se pak obraća kraće, engleskim pozdravima *hello*, *hi* umjesto njemačkoga uobičajenoga *sehrgehrte*... I u njemačku se kulturu uvukao umjetni smiješak (npr. u trgovini i sl.), ali on ne znači pravu srdačnost i bliskost. Međutim, zbog usamljenosti velikoga broja ljudi potreban je makar i ovakav oblik pozitivnoga kontakta.

Vanda Babić iz Ljubljane vratila nas je u 1756. godinu, kada je Matej Sović usporedio latinski prijevod gramatike Maletija Smotrickoga. U Slovnici Sović s lijeve strane daje originalan čirilični tekst, a s desne strane donosi svoj prijevod. Sović je napisao i opširni predgovor na 30 stranica u kojemu dodaje i svoje nazive u toj gramatici. U deklinaciji pokazuje vertikalnu paradigmu u kojoj ispod punoga nominativnoga oblika riječi navodi samo kraj osnove i padežni nastavak za kose padeže. Ta gramatika zato nije čisti prijevod sa staroslavenskoga, nego ju je Sović obogatio svojim pojednostavljinjem opisa i nazivlja.

Nevenka Blažević iz Rijeke dovela nas je u 21. stoljeće izdvajanjem pragmalingvističkih aspekata pridjeva u turističkome promicanju hrvatskih destinacija. Između ostalih pridjeva, boje igraju veliku ulogu u marketingu jer pobuđuju asocijacije kod budućih posjetitelja. Boje turizma opisuju i vizualiziraju turističku destinaciju u proučavanim brošurama. Tako se često spominje *bjelina* kamena, *plavetnilo* mora, a Opatija se naziva *biserom* ljetovališta

u Sredozemlju kojemu treba vratiti davni *sjaj austrougarskoga lječilišta i ljetovališta te mondenost* kao njezin neizostavni image.

Drago Unuk iz Maribora govorio je o *kvalifikacijskoj deiktici* partikula kao kontaktnoga sredstva. One imaju modalnu ulogu, ostvaruju ekspresivnost kojom unose emotivne i subjektivne elemente. Uz partikule ovu komunikacijsku funkciju imaju i pokazne zamjenice i veznici koje se često naziva konektorima. Posebno se kao modalne partikule istražuje negacija.

Posljednji referat vrlo uvjerljivo je održala **Marjana Erženičnik-Pačnik** iz Maribora koja je govorila o vrijednosti jezičnoga odgoja djece u vrtiću te njegovu utjecaju na demokratizaciju komunikacije i vještini vođenja razgovora u pozitivnoj atmosferi. Cilj takvoga jezičnoga odgoja je da dijete postane aktivni govornik i kasnije se pisanjem i usmenim jezičnim oblicima uključi u svijet znanja i pozitivnoga sporazumijevanja. Odrasli trebaju poslužiti djetetu kao jezični model kojim ono kasnije organizira mrežu sporazumijevanja uz uključivanje imitacije lijepoga ponašanja te učenje strpljivosti, tolerancije, toploga emocionalnog međuljudskog odnosa i pozitivnih društvenih vrijednosti. Sve to se treba početi razvijati odmalena. Djetetu treba pojačati aktivnost, treba ga osposobiti da se govorno izrazi i opiše svoje aktivnosti. To se čini tako da okolina djetetu otvara nove teme i ne stvara tabu-teme. Potrebno je da odgajatelj pronađe način govora koji odgovara uzrastu djeteta. Najvažnije je učenje uloge slušatelja i aktivnoga govornika u kulturi te načina kako se pristojno izmjenjuju te dvije uloge u razgovornome dijaloga. U demokratskome sustavu treba znati i kako se obraćati poznatome (može to biti u dijalektu i u književnome jeziku), dok se nepoznatome može obraćati samo književnim jezikom. Vrtić tako nije samo priprema za školu, nego mjesto gdje dijete uči slušati i govoriti na način da pridobije slušatelje.

Uslijedila je kraća rasprava o utjecaju engleskoga jezika na način obraćanja u službenim dopisima i razgovornome jeziku, o tzv. novoj srdačnosti i o „kul’turnom povedenii” (kulturno ponašanje) koje može biti pesimistično (jadikovanje kako je sve loše, kako nema novaca, kako su ljudi zli itd.) i optimistično (srdačnost u obraćanju, smješak koji makar i umjetan, ali pomaže usamljenima da se osjećaju poštovanima).

Na kraju se predsjednik Milan Nosić zahvalio sudionicima skupa na održanim referatima i konstruktivnoj raspravi te ih je pozvao da iduće godine opet sudjeluju s temama na kojima rade. Osim toga kao organizator namjerava pozvati i židovske filologe slaviste da govore o odnosima hebrejskoga i slavenskih jezika, o jeziku Biblije i ostalim jezikoslovnim i književnim temama koje povezuju Židove i Slavene.

Svi nazočni sudionici zahvalili su se osobno organizatoru Miljanu Nosiću što im je omogućio da u ugodnoj atmosferi poslušaju zanimljive referate, da se druže na izletu i u poslijepodnevnim raspravama te da uživaju u turističkoj ponudi lijepe Opatije. Zato nije čudo što su svi sudionici izrazili želju da ponovno dođu na skup iduće godine.

